

FROM BÂKÎ TO NEDÎM: CONTENTION FOR LOVE AND WRITHE FOR LOVE<sup>1</sup>

Aysun ÇELİK

Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, aysuneren44@selcuk.edu.tr

Received: 02.05.2017

Accepted: 22.08.2017

## ABSTRACT

Love in our classic poetry is based on suffers of the beloved; anguish and agonies of the lover. Anyhow the fact that dignity of the beloved is determined according to the inflictions; resource and greatness of the lover are evaluated by fortitude for destructions. Transcendancy of the love is in direct proportion to the period that the lover remained separate from its beloved. Although this situation brings lovers structured as melancholic and lovers developed with hankering romanticism into being, almost every poet puts such love in for. In this study, attitudes of Bâki and Nedîm for love are researched in consequence of similar prosperity environments of the periods they lived and fondness of spirits for each other. The term of "contention for Love" allude to the points of view of Bâki and Nedîm for love. As to "writhe for love" allude to the fact that lovers become bent double by the burden of love and changing their ways in the wake of love.

**Key Words:** Bâki, Nedîm, love, lover, beloved.

## BÂKÎ'DEN NEDÎM'E: AŞKA EĞİLİŞ VE AŞKTAN EĞRİLİŞ

## ÖZ

Klasik şiirimizde *aşk*, *ma'şûkun eza* ve cefaları ile *âşıkın* gam ve kederleri üzerine kurulmuştur. Sevilenin kıymeti, ettiği eziyetler nispetinde derecelendirilirken; sevenin gücü ve büyüklüğü, belalara tahammülüyle ölçülmüştür. Bu durum, edebiyatımızda hasret romantizmiyle gelişen aşklar ve melankolik yapıda âşıklar vücuda getirmiş; hemen her şair böyle bir aşka talip olmuş, bu aşkı işlemişlerdir. Bu çalışmada, meşreplerinin birbirine yakınlığı ve yaşadıkları devirlerdeki benzer refah ortamları dolayısıyla dikkat çeken Bâkî ile Nedîm'in, "aşka bakışları" söz konusu edilmiştir. İki şairin aşk konusundaki eğilimleri "Aşka Eğiliş" başlığı altında değerlendirilmiş, âşıkların hem aşk yüküyle iki büklüm oluşları hem de bu yolda yön değiştirmeleri ise "Aşktan Eğriliş" başlığı kapsamında incelenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Bâkî, Nedîm, aşk, âşık, maşuk.

<sup>1</sup> Bu çalışma tarafımızdan "Aysun EREN Bâkî'den Nedîm'e Aşk'tan Eğiliş ve Aşk'tan Eğriliş, Uluslar arası V. Klasik Türk Halk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Harun TOLASA Hatırasına), Mardin 16-18 Ekim 2009." Künyesiyle sunulmuş ancak basılmamış, genişletilerek burada yeniden ele alınmıştır.

**EXTENDED ABSTRACT****PURPOSE**

The purpose of this study is to reveal the views of Bâkî, a 16th century poet, and Nedîm, an 18th century poet, with regard to "love", through their "odes". In this way, ideas of these poets, who are regarded as one another's follower, concerning "love", how they treat the topic of "love" in their poems and in what aspects they dealt with "love" will be revealed.

**METHOD**

The odes in Bâkî and Nedîm's divans (collected poems) were investigated, the word "aşk/love" was probed and the material that was obtained was classified, assessed and then a conclusion was reached.

**FINDINGS**

The word "love" is originally from Arabic and means strong and extreme affection, one's complete devotion to his/her beloved and their fondness of their lover so much so that they cannot regard anyone as beautiful except their lover. The word is also rumored to be closely related to the word "aşeka/aşaka" in Arabic which comes to mean "ivy". According to this, just like ivy sucks the juices of a tree it twirls around, causes it to weaken and wither and sometimes even dry it up, so does excessive love causes one who is in love to turn pale and fade, which is why this feeling is called "aşk". The concept of love, which is also expressed as the affection of an individual at a lower level for a superior being, is not found in the Holy Quran and books of authentic hadith; instead, the words "hubb, muhabbet, and meveddet" have been used. Although there are different views regarding love and its varieties, love was treated in two dimensions, namely divine and human, in Classical Turkish Poetry. The reflection of this sentiment, which prevails over works of art and people, in literature naturally exhibits variation from poet to poet and from poem to poem. However, it should be noted that the issue of "aşk" found its place in quite a unique way in the odes of Bâkî, a 16th century poet, and Nedîm, an 18th century poet. Below, the two poets' tendencies with regard to love were investigated, via their odes, under the title of "Inclination to Love" and lovers' bending into two under the heavy burden of love and their changing direction towards love were treated under the title of "Deviation from Love".

Bâkî (1526/1600), who was known in his time as "Sultânü'ş-Şu'arâ" or sultan of the poets, was a poet as magnificent as his time. While his poetry almost competed in glory with Suleiman the Magnificent reign, his scholarly side was as glorious, too, with such works as *Me'âlimü'l-Yakîn Fî-Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn*, *Fezâ'ilü'l-Cihâd*, *Fezâ'il-i Mekke*, *Kırk Hadis Tercümesi*. Having attained perfection in phraseology through his clear, jubilant and succinct expressions and written a voluminous divan consisting of 548 odes, Bâkî has inspired many poets for centuries. Nedîm (1681–1780), on the other hand, who broke new grounds in the 18th century with his poems and surpassed his time with his art, is, according to a generally accepted definition, *is the picture of transition from miniature to nature*. The most important aspect of Nedîm, which carried him over to

a new dimension within the tradition of Turkish Classical Poetry, was his dedication to reality and the fact that sincerity guided his poetry at a certain level. Nedîm did not write religious or mystique poems, so his divan includes poems depicting real life, joy and entertainment. Just as magnificence fills Bâkî's poetry, so does the atmosphere of his time fills Nedîm's poetry and in this way the two poets gained a distinguished place in Classical Turkish Literature. From what angle Bâkî and Nedîm, who stand out with their similar temperaments and prosperous lifestyles of their times, viewed the feeling of "love" formed the starting point of our study. The two poets' divans were searched to present a list of phrases consisting of the words "love" and "muhabbet" and reflections of "love" in spiritual realms of these two poets were revealed through these phrases. Bâkî wrote two odes with the rhyme "Love and one ode with the rhyme "addicted" and he highlighted the negative aspects of love with the phrases "tîr-i aşk, şemşîr-i âlem-gîr-i aşk, dîvâne-i aşk, şîr-i aşk, pîr-i aşk, nahcîr-i aşk, zencîr-i aşk, hargâh, mihnet, hasret, fûrkat". The poet demonstrated the power of love in influencing the lover with the phrases "te'sîr-i aşk, iksîr-i aşk" while he wanted to epitomize the symbolic aspect of love with the phrases "livâ-yi mîr-i aşk, âvâze-yi tekbîr-i aşk".

Bâkî is regarded as a representative of human love rather than divine love. However, some of his poems seem to indicate that he took an interest in true love.

When a general look is taken at his poems, one can see that what predisposes the poet to love is a miss world that existed within the tradition of Classical Poetry. However, having learned rules and conventions of love and loving, Bâkî is in love with all beauties as they are samples of the Creator.

In the 18th century, on the other hand, Nedîm began to draw attention *by virtue of writing poems about seductive and free relations, which are indicators of a dissipated lifestyle, licentious sentiments felt towards any beauty, in a word lust, rather than lofty and divine love*. He was bold enough to invite his beloved to his house instead of longing for her and burning with the fire of love for her.

Nedîm expressed the way he viewed love and beloved in 166 odes using the following metaphors: "sahrâ-yı aşk, deryâ-yı aşk, hevâ-yı aşk, aşkın güdâz-ı sûzı, sûz-ı aşk, şevk âteşi, şule-i aşk, bâr-ı aşk, tîşe-i aşk, kâr-ı aşk, râbîta-i şevk, tarîk-i aşk, râz- aşk, deyr-i aşk, sevdâ-yı şikest, izhâr-ı aşk, mutrib-ı aşk, lisânü'l-aşk, bî-sütûn-ı feyz-i aşk, san'at-ı mansûbe-i aşk, bûy-ı mahabbet, cârû-yı mahabbet". As is seen, Nedîm, too, made use of tradition. However, the poet used phrases like "language of love, church of love, love axe/saw, love broom, art of love and broken love", which are different from those of Bâkî and can be considered authentic. As in Bâkî, Nedîm, too, thinks that love is a science in itself. According to his general definitions and descriptions, love is an extreme form of affection, which manifests itself in Nedîm in the form of "fancy", which is based mostly on spending a good time with the beloved. A desire to meet the beloved is not one of the items in the book of love but Nedîm regards this as a natural right for himself.

The greatest feature of love is to have the lover, who it constantly transforms from one state into another, break the rules because the lover is not born with a temperament that will enable him to lead his life in the

same way. The ways of Nedîm, who reminds one of Bâkî, in terms of his nature, manners and attitudes, and Bâkî, who paved the way for Nedîm, begin to demonstrate signs of divergence.

Odes of Nedîm, who differs from Bâkî with respect to the style of his love, his predisposition to love and the importance he attaches to love, also exhibit variation in terms of what was brought by love and what toll it took on the lover.

According to the understanding of the past, the meeting of the lover with the beloved, which was a prerequisite for having a love affair, was not in line with the rules of love, let alone describe one's romantic adventure in detail. However, Nedîm, emboldened by his sassy nature, wants to cite one by one his affairs with his beloved and boasts of it.

As is seen, Nedîm's "deviation from love" is different from that of Bâkî and the traditional lover described in literature. Nedîm's interest in beauty, which we describe as "fancy" rather than love and which varies from beauty to beauty and from ode to ode, leads him to deviate from "love", to a kind of circumvention and finally to a campaign or voyage, rather than invite him to love .

#### DISCUSSION AND SUGGESTIONS

Bâkî, who becomes mad with love, displays fondness for wine and the beloved and assumes a unworldly attitude, shows complete faithfulness to his beloved in all of his manners and wants to indicate in his poems that his love is not one consisting of fleeting joys and fancies. Knowing that bodily desires will come into play if he meets his beloved, Bâkî seems to desire to meet the lover but never allows it to happen because he is aware that his situation as a lover and as a poet will come to an end at that very moment. In this framework, sex remained within the boundaries of morality in his poems, never entering into the realm of literature. The love of the poet, who we can describe a man of traditions, displays a journey from human to the Creator and from "beauties" to the "Most Beautiful".

Having been initiated into the world of love, Bâkî asked for troubles and was destined for grief; the moment of breaking the fast, namely time to meet the beloved, would never come. Having delved into the depths of love with reverence and submission and having never come out of it due to his sufferings, Bâkî became one of the examples of faithful lovers sought longingly by the poetry of today.

The love/fancy of Nedîm, on the other hand, who was sine quo non of the primrose path, was unique to Nedîm. He, too, persevered to enter into the Order of love and sometimes he even proclaimed himself ostentatiously as a guide in this Order. However, many of his manners and discourses, which did not represent the understanding love of the past generations, carried him over to a different level in this journey. With Nedîm, a model of lovers began to emerge gradually who were impertinent, desperate, impatient and called the beloved to account, though the model of lover who endured all kinds of hardships did not totally disappear from our Classical Poetry yet. Nedîm is generally in pursuit of mundane pleasures. What he desires is to hold

his beloved by her belly, and kiss her in the lips; he does not possess the patience to describe sorrows created by his failure to meet the far-away beloved throughout 166 odes. Nedîm's love, which we can describe with the word "fancy", exists so long as his beloved is before his very eyes. And his odes are dedicated to not one "beauty" only, but to all "beauties" he sees.

Though very few in number, compared with Bâkî's, Nedîm wrote couplets in which he looked at love from the angle of trouble and beat himself up, but these were poems that could be written by any poet raised in a certain literary school. What is interesting and original in such odes, which he wrote in line with conventional style, is his ease of discourse, naturalness and sincerity. It is not known whether or not Nedîm was a licentious womanizer as reflected in his poems who experienced so many love affairs. The only truth here is that Nedîm sewed new garments for the models of love, lover and beloved in our Classical Poetry and breathed new life into it, without falling into vulgarity.

This study provided evidence through examples from the poems of the two poets that Bâkî and Nedîm, who is regarded as his follower by many researchers, had various differences and distinctness in the context of "inclination to love" and "deviation from love". Briefly stated, the fundamental difference is that: Wherever there is 'beautiful', there is Nedîm; wherever there is 'beauty', there is Bâkî.

## GİRİŞ

Aslı Arapçada "ışk" olan kelime; şiddetli ve aşırı sevgi, bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması (Uludağ, 1991: 11) anlamlarına gelir. Kelimenin "sarmaşık" manasındaki "aşeka/aşaka" sözcüğü ile yakından ilgili olduğu da rivayet edilir (Uludağ, 1991: 11; Şentürk, 1999:159; Yakıt, 2007: 29). Buna göre; sarmaşığın, kuşattığı ağacın suyunu emmesi, onu, soldurup zayıflatması, bazen de kurutması gibi pek ziyade sevgi de âşığı sarartıp soldurduğu için bu duyguya "aşk" denilmiştir. Alt seviyedeki bireyin bir üstteki varlığa iştihak ve sevgisi olarak da ifade edilen (Uludağ, 1991: 11) "aşk" kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadis kitaplarında geçmez; bunun yerine hubb, muhabbet ya da meveddet (Uludağ, 1991: 11) kelimeleri kullanılmıştır.

Aşk ve aşkın türleri hususunda farklı görüşler olsa da Klasik Türk Şiiri'nde aşk; ilahî (hakikî, ulvî) ve beşerî (mecazî, uzrî) olmak üzere iki boyutta işlenmiştir. Sanat eserine ve insana tahakküm eden bu duygunun (Ece, 2006: 19) edebiyatımıza yansması elbette şairden şaire, şiiirden şiiire değişiklikler arz etmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki; "aşk" meselesi, XVI. asır şairlerinden Bâkî ile XVIII. yüzyıl şairlerinden Nedîm'in gazellerinde oldukça özgün bir biçimde yer bulmuştur. Aşağıda, bu iki şairin "gazel"leri üzerinden aşk konusundaki eğilimleri "Aşka Eğiliş" başlığı altında incelenmiş, âşıkların hem aşk yüküyle iki büklüm oluşları hem de aşk yolunda yönünü değiştirmeleri ise "Aşktan Eğriliş" başlığı kapsamında değerlendirilmiştir.

## I. BÂKÎ'DEN NEDİM'E

Devrinin “Sultânü’ş-Şu’arâ”sı olarak bilinen Bâkî (1526/1600), asrı kadar ihtişamlı bir şairdir. Sanatı, adeta Kânûnî devrinin saltanatı ile yarışan Bâkî, bir âlim olarak da *Me’âlimü’l-Yakîn Fî-Sîreti Seyyidi’l-Mürselîn, Fezâ’ilü’l-Cihâd, Fezâ’il-i Mekke, Kırk Hadis Tercümesi* gibi eserlerinin sahibidir.<sup>2</sup> Açık, şen, veciz ifadeleriyle söyleyiş mükemmelliğini yakalayabilen, 27 kaside, 2 terhib-i bend, 1 terci-i bend, 1 muhammes, 5 tahmis, 21 kıta, 31 matla, 20 Farsça şiir ve en önemlisi 548 gazelden müteşekkil hacimli bir divanın müellifi olan Bâkî, asırlarca pek çok şaire ilham kaynağı olmuştur. Şiirleriyle XVIII. yüzyılda yeni bir çığır açan ve sanatıyla da çağını aşan Nedîm (1681–1780) ise, -genel kabul görmüş tanımlamasıyla- *minyatürden tabiata geçmenin resmidir* (Tanpınar, 2005). Nedîm’i, Klasik Türk Şiiri geleneği içinde farklı bir boyuta taşıyan ve bugün müstakil olarak değerlendirilmesini sağlayan en önemli yönü realiteye olan bağlılığı ve şiirine belli bir düzeyde samimiyetin yön vermesidir. Dinî ve tasavvufî şiirler yazmayan Nedîm’in, Dîvânı’nda; gerçek hayatı, zevk ve eğlenceyi resmettiği 44 kaside, 88 kıta, 3 mesnevi, 46 musammat, 166 gazel, 2 müstezad, 11 rubai ve 23 müfred mevcuttur. Bâkî’nin şiirine ihtişam dolduğu kadar, Nedîm’inkine de devrinin kokusu sinmiş ve iki şair, bu müştereklerle Klasik Türk Edebiyatı sahasında seçkin bir yer edinmişlerdir. İşte meşreplerinin birbirine yakınlığı ve yaşadıkları devirlerin benzer refah ortamları dolayısıyla dikkat çeken Bâkî ile Nedîm’in “aşk” duygusuna hangi cenahtan eğildikleri, çalışmamızın çıkış noktası olmuştur. Aşağıda; iki şairin divanlarının taranması sonucunda “aşk” ve “muhabbet” kelimeleriyle yapılan tamlamaların dökümü verilmiş ve bu ifadelerle “aşk”ın, mezkûr şairlerin ruh dünyasındaki yansımaları ortaya konulmuştur.

## II. AŞKA EĞİLİŞ

Aşk, Bâkî’nin 548<sup>3</sup> gazelinde türlü teşbih ve mecazlarla tavsif edilmiştir. Bunlar;

“mülk-i mahabbet, şehir-i aşk, arsa-i aşk, bâg-ı muhabbet, muhabbet gülşeni, gülşen-i aşk, meydân-ı aşk, bahr-i aşk, aşkun deryası, bârgâh-ı aşk, hânkâh-ı aşk, dârü’ş-şifâ-yı aşk, binâ-yı aşk, aşk bâzârı, muallim-hane-i aşk, mahrûsa-i mahabbet, bezm-i şevk, meclis-i aşk, aşk ili, sarây-ı şevk, genc-i mahabbet, mutrib-ı aşk, sâz u nevâ-yı aşk, çeng-i mahabbet, çeng-i aşk, dâg-ı muhabbet, derd ü gam-ı aşk, fûrûg-ı dâg-ı aşk, çerâg-ı aşk, bend-i kemend-i aşk, bâr-ı gam-ı mahabbet, bâr-ı gam-ı aşk, derd-i mahabbet, belâ-yı aşk, sûz-ı aşk, aşk odı, mihnet-i aşk, eşk-i mahabbet, esîr-i aşk, zincir-i aşk, sûziş-i aşk, tir-i mahabbet, şemşîr-i âlemgîr-i aşk, nâr-ı aşk, şule-i şevk, mihr-i âlemsûz-ı aşk, âteş-i aşk, tâb-ı teb-i aşk, câm-ı aşk, iksir-i aşk, şehd-i şîrîn-i mahabbet, işret-âbâd-ı mahabbet, mest-i şarab-ı aşk, aşkun meyi, bâde-i aşk, aşk şarabı, neberd-i aşk, nerd-i mahabbet, kitâb-ı aşk, cezbe-i aşk, nahçîr-i aşk, aşk metâ’ı, fermân-ı aşk, âvâze-i tekbîr-i aşk, livâ-yı mîr-i aşk, aşk ser-nâmesi, hükm-i aşk, hadîs-i aşk, etvâr-ı aşk, mansıb-ı aşk, encümen-i aşk, bûy-ı aşk, râz-ı mahabbet, râh-ı mahabbet, aşk yolu” şeklindeki tamlamalardır.

<sup>2</sup> Bâkî hakkında bilgi için bk. Macit (2014).

<sup>3</sup> Gazellerin incelenmesi için faydaladığımız eser bk. Küçük (1994).

“Aşk” redifli iki ve “şevk” redifli bir de gazeli olan Bâkî, bu üç şiirinde: “tîr-i aşk, şemşîr-i âlem-gîr-i aşk, dîvâne-i aşk, şîr-i aşk, pîr-i aşk, nahcîr-i aşk, zencîr-i aşk, hargâh, mihnet, hasret, fûrkat” terkipleriyle aşkın menfi hususiyetlerini ön plana çıkarmıştır. Şair, “te’sîr-i aşk, iksîr-i aşk” ifadeleriyle aşkın, âşığa tesir edebilme kudretini gösterirken “livâ-yı mîr-i aşk, âvâze-yi tekbîr-i aşk” tamlamalarıyla da aşkın bayraklaşan çehresini simgelemek istemiştir.

Bâkî’nin ilâhî aşktan ziyade, beşerî aşkın temsilcisi olduğu kabul edilir (Uraz, 1938: 13; Küçük, 1988: 17). Ancak şiirlerinden bazıları onun hakiki aşka da temayülünü gösterir mahiyettedir:

*Hakikat sırrına vâkıf degülsin*

*Alâkan var ise aşk-ı mecâza (B.380/453, 4)*

*Kelâm-ı aşk ey Bâkî ser-â-ser sırr-ı vahdetdür*

*Murâdı cümleñün birdür bütün dünyâyı söyletsen (B.263/264, 7)*

*Bezm-i kesretten çekildi cânmeş Bâkî gönül*

*Tekye-i vahdetde uzlet ihtiyâr itsem gerek (B.268/273, 5)*

Şiirlerine genel olarak bakıldığında şairi aşka meylettiren, Klasik Şiir geleneği içinde var olmuş bir dünya güzeldir. Ancak aşkın da âşıklığın da adap ve erkânını gelenekten öğrenden Bâkî, Yaratıcı’dan birer numune olması bakımından bütün güzellere ve güzelliklere âşıktır; çünkü aşk yoluna böylesi bir eğiliş, onu “en güzel” e ulaştıracaktır. Yine:

*Arsa-i aşkda gör Hazret-i Mevlânâyı*

*Turmayup dahı döner üstine yoldaşları (B.399/483, 2)*

beytiyle de şair, yüksek ve ilâhî aşkı terennüm ettiği için Mevlânâ Hazretleri’ne gıpta etmektedir. Bu bakımdan kimi zaman sevdasını Leyla ile Mecnun’un aşkından üstün tutmuş (434/538, 1), kimi zaman da gam çekmede Ferhat’a sanat gösterme iddiasında bulunmuştur (131/51, 6).

XVIII. yüzyıla gelindiğinde ise, Nedîm; *yüksek ve ilâhî bir aşkı değil, ıyş u işret âlemlerinin levazımından olan şuh ve serbest alakaları, her güzele karşı duyulan çapkın hisleri, bir kelime ile şehveti terennüm etmiş olması* (Ak, 2000: 35) bakımından dikkat çekmeye başlamıştır. O, sevgilisine hasret duymak, bu hasretle yanmak-yakınmak yerine, sevgilisini alenen evine davet edecek kadar cesurdur (286/26, 3).

Nedîm, aşka ve sevgiliye bakış tarzını 166 gazelinde<sup>4</sup> şu benzetmelerle vermiştir:

“sahrâ-yı aşk, deryâ-yı aşk, hevâ-yı aşk, aşkın güdâz-ı sûzı, sûz-ı aşk, şevk âteşi, şule-i aşk, bâr-ı aşk, tîşe-i aşk, kâr-ı aşk, râbita-i şevk, tarîk-i aşk, râz- aşk, deyr-i aşk, sevdâ-yı şikest, izhâr-ı aşk, mutrib-ı aşk, lisânü’l-âşk, bî-sütûn-ı feyz-i aşk, san’at-ı mansûbe-i aşk, bûy-ı mahabbet, cârû-yı mahabbet”. Görüldüğü üzere Nedîm de gelenekten faydalanmıştır. Ancak şairin “aşk lisanı, aşk

<sup>4</sup> Gazellerin incelenmesinde “Muhsin Macit (1997). *Nedîm Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.” künyeli eser esas alınmıştır.

kilisesi, aşk baltası/testeresi, aşk süpürgesi, aşk sanatı, kırık sevda” gibi Bâkî’den farklı ve özgün sayabileceğimiz ifadeleri de bulunmaktadır.

Bâkî’de olduğu gibi Nedîm’e göre de aşk, başlı başına bir fendir. Nedîm de, kendini bu fenne vakıf sayarak aşağıdaki beyitte zahide seslenmiştir:

*Güzel sevmekde zâhid müşkilin var ise benden sor*

*Bizim ol fende çok tahkîkimiz itkânımız vardır (N.286/26, 5)*

Genel mahiyetteki tanım ve tasvirlerine göre aşk, sevginin aşırı halidir ki; Nedîm’de bu, daha çok sevgiliyle hoş vakit geçirme esasına dayalı “heves” durumuyla karşımıza çıkmaktadır (310/70, 3). Sevgiliye kavuşmayı istemenin aşkın kitabında yeri yoktur ancak Nedîm, bunu tabîi hakkı olarak görmüş ve adeta asırlardır ıstırap çeken âşıkların ruhunu şad etmek için, sevgiliden vefasızlığın hesabını müstehzi bir edayla sormaya başlamıştır:

*Kocup her şeb miyânın cânına cân katmada ağyâr*

*Behey zâlim sen insâf et bizim de cânımız vardır (N.286/26, 6)*

Elbette o da aşk dolayısıyla kanlı gözyaşları akıtmak istemiş (328/106, 4), onun da sinesine yârin çizdiği elifler dizilmiş (316/82, 3), o da hasretle âhlar çekmiştir (360/164, 5). Fakat geleneğin öğretileri ve tesiriyle araya serpiştirilmiş bu birkaç beyitin dışında, Nedîm’in şiirlerinde elemlere gark olmuş bir âşığın yüreğinden kopan ve göklerde çınlayan “âh u enîn”lerini duymak pek mümkün değildir.

Değişen zaman ve sosyal yaşamla birlikte şairlere sunulan imkânlar, bilhassa Nedîm’in şiirlerinde niteliği, kaliteyi, edayı, kısacası üslubu belirleyen uzantılar olmuştur. İşte bu nedenle, heveslerini en açık şekliyle sunan Nedîm’in, sevdiği ve sergilediği tavrı abes karşılanmamalıdır. Zaten şair de bu konuda bizi uyarmaktadır:

*Güzel sevmek bana lâyıık tıflken aşka merdüm ben*

*Beni ta'n etmiş ol ağyar serinden bî-güman geçmiş (N.301/54, 2)*

### III. AŞKTAN EĞRİLİŞ

Aşkın en büyük özelliği; halden hale taşıdığı âşığa, kalıpları yıktırarak kabına sığmazlık keyfiyeti bağışlamasıdır. Çünkü âşık, hayatını hep aynı hal içinde idame ettirecek bir mizaçla yaratılmamıştır. Âşık; bazen aşk ateşine uçan bir pervaneyken birden bülbülleşir ve âh u figânlar etmek üzere bir gül bahçesine yavaşır. Bazen de elif olan boyu aşk dolayısıyla; *dal* harfine ya da *hilale* benzer. Ve aşka meyleden âşık, yârdan veya bizzat aşkın kendisinden gelen eziyetlerle ya şekil ya da aşk yolundaki ilerleyişi itibarıyla eğrilmeye başlar. Tabiatı, tavrı ve tarzı itibarıyla Bâkî’yi hatırlatan Nedîm ve Nedîm’i hazırlayan Bâkî’nin yolları, işte bu noktada ayrılık emareleri gösterir.



Bâkî, aşktan ve dolayısıyla sevgilinin cevrenden eğrilişini anlatırken boyunu; *çenge*, *kemañçeye*, *çeng-i dü-tâya*, *kemâna* ve eğrilik yönüyle *dal*, *lam*, *lamelif*, *ya*, *nun* harflerine teşbih etmiş, gözyaşını *rûd'a*; cismini *âteşe*; cânını da *ûd'a* benzetmiştir.

*Kaddümi çeng eşkümi rûd eyledün*

*Cismüm âteş cânımı ûd eyledün* (B. 262/263, 1)

Bâkî'nin, çektiği ıstıraplara vurgu yaptığı ve özellikle de kendisini eğrilik yönüyle çenge teşbih ettiği diğer beyitler de şunlardır:

*Derd u gam kaddümi ham kılsa gönül çekmez elem*

*Kemer itmek diler ol mûy-miyânım özenür* (B. 146/75, 5)

*Dil derd-i aşk-ı yâr ile bezm-i belâdadur*

*Kad çeng ü nâle nây u ciger hûnı bâdedür* (B. 154/87, 1)

*Derd u gam bezmine kaddüm gibi bir çeng olmaz*

*Nâylar nâlelerüm sazına âheng olmaz* (B. 225/204, 1)

*Hâl-i zâr-ı Bâkî-i bî-dilden istersen nişân*

*Kâmet-i çeng-i dü-tâya rûy-ı zerd-i nâya bak* (B.248/239, 5)<sup>5</sup>

Ayrıca şair, sevgilinin eziyetlerinin “kanun” olduğunu söyleyerek bedeninde gerçekleşecek her türlü menfi değişimi birer “kanun” olarak görmüş ve kabullenmiştir:

*Ehl-i aşkun nâlesin ney kâmetin çeng eyledün*

*Pâdişehsin itdügün şimden girü kânûn olur* (B.190/142, 5)

Kaşî râ'ya, boyu elif'e, dudağı mim'e benzeyen sevgilinin gayesi, yalnızca âşığı emrine kul eylemek değildir, nitekim bununla da yetinmez; niyeti tüm halkı kendine râm etmektir:

*Kaş râ kad elif dehân ise mim*

*Kıldın ey mâh halkı emrine râm* (B.303/329, 2)

Ancak aşk, başına hangi belayı açarsa açsın yahut sevgili, ne türlü eziyet ederse etsin; Bâkî, azmettiği aşk yolundan geri dönmek niyetinde değildir:

*Bir aceb hâlet-durur bu aşk olmaz müstemîr*

*Gâh mihnet gâh hasret gâh fûrkat gâh şevk* (B.247/237, 2)

<sup>5</sup> Benzer örnekler için bk. 146/75, 4; 355/413, 4; 425/523, 4.

*Aşk yolında baş gide Bâkî*

*Başdan gitmeye hevâ vü heves (B. 229/210, 5)*

Ve -Klasik Şiir'in romantizmiyle yüklü- aşkta, sevgiliyi hayalinde yaşatmak dahi Bâkî'ye yetebilmektedir:

*Hayâlün 'âşika eglence besdür*

*Visâlün istemek zâ'id hevesdür (B.211/179, 1)*

Aşkın tarzi, aşka temayülü ve aşka verdiği değer hususunda Bâkî'den ayrılan Nedîm'in gazelleri, aşkın getirdikleri ve âşıktan götördükleri bakımından da farklılıklar arz etmektedir. Nedîm'in gazelleri incelenirken;

*Geçmez hevâ-yı aşk-ı cüvânândan Nedîm*

*Kâmet hamîde pîr-i dü-sad-sâle olsa da (N.349/144, 5)*

mısralarında görüldüğü üzere şair; aşk, belini bükse bile bu hevsten vazgeçmeyeceğini ilan etmektedir. Ancak sevgilinin cefalarına sitem hususunda Nedîm de klasik şairlerle aynı çizgidedir.

*Kim nermdir sînen a zâlim neleyim ammâ*

*İçinde senge benzer bir dil-i nâ-mihribân vardır (N.295/42, 7)*

Ancak onun cefadan kastı, daha çok sevgilinin ettiği nazlardır ve bu da sevgiliyi daha cazip kılmaktadır.

*Hayli demdir kim belin kocmağa kasd ettikçe ben*

*Nâz ile benden yine bana girizân olmadın (N.309/68, 4)*

*Biricik söyle amân nâz ile öldürme beni*

*Ben senin şîve-i güftârına kurbân olayım (N.316/82, 2)*

Diğer taraftan, Bâkî'nin gazellerinde 47 defa geçen "cevr" kelimesini Nedîm, 2 kez; Bâkî'nin 50 defa sarf ettiği "cefâ" kelimesini de Nedîm 4 kere kullanmıştır. "Gam" kelimesini ise Bâkî 135, Nedîm ise 27 kere tercih etmiştir. Bâkî'nin gazel sayısının, Nedîm'inkinden fazla olduğu göz önünde bulundurulursa bile bu mukayesenin neticesinde, Nedîm'in "cevr, cefâ, gam" kelimeleriyle pek de barışık olmadığı görülecektir.

Nedîm'in şiirlerinde, tam bir aşk şairi olan Fuzûlî edasıyla söylenmiş beyitlere de rastlamak mümkündür:

*Tîr-i gam-ı katlime memnunum ki te'hîr etmesin*

*Tek tesellî hâtır-ı vîrânı ta'mîr etmesin (N.331/112, 1)*

diyerek şair, aşk belasından ayrı düşmek istemediğini ve aşk derdiyle hoş olduğunu dile getirmiştir. Fakat yukarıda matla beyiti verilen "etmesin" redifli bu gazelin haricinde, böyle bir aşk ve elem duygusunu işlediği şiirlerin sayısı çok azdır.

“Aşk” kelimesini kullanım sıklığı açısından değerlendirdiğimizde ise bu kelimeyi Bâkî'nin 262, Nedîm'in ise 45 kere tercih ettiği görülmektedir.

“Aşktan Eğriliş” söylemine göre bu iki şairin şiirleri değerlendirildiğinde, Nedîm'in *aşktan eğrildiği/klasik aşk çizgisinden ayrıldığı* sonucu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki:

*Mekteb-i sînede bir tıfl-ı havâyîdir dil*

*Kim henüz anlamamış farkını aşk u hevesin (N.310/70, 3)*

beytiyle Nedîm, henüz aşk ile heves arasındaki farkı anlayamadığını söylemektedir. Çünkü onun şiirlerinde hûb değil, hûbân; güzel değil, güzeller vardır. Bu güzeller ya Sakızlıdır (280/14, 2) ya Cezayirlidir (354/153, 4). Kimi zaman bir çengiyeye meftun olan şair (358/162, 1) az sonra 11 yaşında bir güzelin peşi sıra gidebilmektedir (297/46, 3).

Nedîm için, “bir yârim olsun da çamurdan olsun” felsefesi geçerlidir. Çünkü o, başkasının beğenmediği bir şuha talip olacak kadar çapkın yaratılışlıdır:

*Bana bağıyla beğenmezsen o şûhun nesi var*

*Kadi kûteh mi tenâsüb mü yok endâmında (N.339/128, 11)*

Öte yandan;

*Mâhsın mehden güzelsin belki ammâ neyleyim*

*Âh bir şeb burc-ı âgûşumda tâbân olmadın (N. 309/68,2)*

beytiyle “Ben güzele güzel demem, güzel benim olmayınca” mısralarını müjdeler. Yani o, hasret romantizmine tahammül edecek yaratılışta değildir. Sevgiliyi arzuladığı an, ona kavuşabilmelidir.

Eskilerin aşk anlayışına göre; âşğın sevgiliyle geçen maceralarını anlatması şöyle dursun, bu macera için ön şart olan kavuşma anının gerçekleşmesi bile mümkün kabul edilmezken Nedîm, şuh yaratılışından aldığı cesaretle, dilberiyi geçirdiği maceralarını bir bir anlatmak ve bununla da övünmek ister:

*Dilberle mâcerânı yeter sakladın Nedîm*

*Nakl eyleyüp biraz da ögünmez misin dahi (N.356/156, 5)*

Bunların haricinde aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere Nedîm, tensel arzuların peşindedir:

*Aldım kocup miyânını bir tatlı busesin*

*Ammâ ki yakdı ağzımı sandım harâreti (N.354/153, 6)*

*Sâk u sürîn ü gabgab u leb meşrebimcedir*

*Ser-tâ-be-pây hâsılı heb meşrebimcedir (N.279/13, 1)*

Daha evvel bahsedildiği gibi bu hal, Nedîm için şaşırılacak veya abes karşılanacak bir durum değildir, zira “ayş, nûş, şarâb, tarâb, zevk, safâ, lâl-i leb, bûs-ı dehân-ı yâri taleb” onun meşrebine uygun ifadelerdendir:

*Bezm-i şarâbdan geçemem doğrusu*

*Nedîm işret tabî'atımca tarab meşrebimcedir (N.279/13, 5)*

Görüldüğü üzere; Nedîm'in “aşktan eğriş”i Bâkî'den ve genel olarak gelenekteki âşık modelinden daha farklı bir boyuttur. Aşktan ziyade “heves” diye nitelendirdiğimiz Nedîm'in güzele olan ilgisi -ki bu ilgi, güzelden güzele ve gazelden gazele değişmektedir- onu aşka davetten çok ‘aşk’tan sapmaya, bir tür yan çizişe, yolunu değiştirişe, nihayetinde sefere;

*N'ola gitse kendüden hayretle cân-ı nâ-sabûr*

*Yâ seferdir yâ tahammül çünki aşkın çâresi (N. 359/163, 6)*

dolayısıyla temelde “heves”e meylettirmiştir.

## SONUÇ

Aşk uğruna cünûnluk ederek, meye ve mahbuba düşkün olma halleri göstererek rind bir tavır takınan Bâkî, her haliyle sevgilisine sadık bir âşık imajı çizmiş, şiirlerinin genelinde aşkın geçici hazlardan/heveslerden ibaret olmadığını göstermek istemiştir. Sevgiliye kavuştuğunda devreye tensel arzuların gireceğini bilen Bâkî, âşıklığın, dolayısıyla şairliğin o anda biteceğini idrak edebildiğinden vuslatı ister görünmüş ancak bunu asla mümkün kılmamıştır. Bu çerçevede şiirlerinde cinsellik de edep çizgisinde kalarak, edebiyat dairesine girmiştir. Bir gelenek adamı olarak nitelendirebileceğimiz şairin aşkı; beşerden İlâh'a, “güzellik”lerden “En Güzel”e seyreden bir hareket hali göstermektedir.

Aşk yoluna intisap eden Bâkî, belaya talip olmuş, eleme niyet etmiştir ve onun için iftar vakti yani vuslat demi hiç gelmeyecektir. Saygı ve huşu ile aşka eğilmiş ve aşktan çektikleriyle bir daha doğrulamamış olan Bâkî, günümüz şiirinin de özlemle aradığı sadık âşık tiplemesinin timsallerinden olmuştur.

Zevk ve safa âlemlerinin vazgeçilmez Nedîm'inin aşkı/hevesi ise Nedîm meşrebinceidir. O da aşk yoluna girmeye azmetmiş, hatta bazen bu yolda büyük bir alâyişle, kendisini rehber ilan etmiştir. Ancak eskilerin aşk anlayışını yansıtmayan çoğu tavır ve söylemleri onu bu yolculukta farklı bir yere taşımıştır. Nedîm'le birlikte, Klasik Şiir'imizde sevgiliden gelen her türlü cefaya katlanan âşık modeli tam olarak yıkılmamakla birlikte küstah, bezgin, sabırsız, hesap soran âşıklar tezahür etmeye/belirginleşmeye başlamıştır. Nedîm, daha çok geçici hazların peşindedir. Onun dileği yârin beline dolanmak, dudağından bir buse almaktır; yoksa o, 166 gazel boyunca uzaktan uzağa sevdiği bir sevgiliye firak derdini anlatacak tahammüle sahip değildir. “Heves” tabiriyle karşılayabileceğimiz Nedîm'in aşkı; sevgili, gözünün önünde durduğu müddetçe vardır. Ve onun gazelleri yalnızca bir “güzel”e değil, gördüğü tüm “güzeller” e ithaf edilmiştir.

Çok az olmakla birlikte -Bâkî'ye nispetle- Nedîm'in aşka bela penceresinden baktığı, yaka paça yırttığı beyitler ise, belli bir edebî ekolün içinde yetişmiş her şairin söyleyeceği cinsten şiirlerdir. Şairin gelenek çizgisinde söylediği bu tarz gazellerde dikkat çeken ve bunları orijinal kılan, onun söyleyişindeki rahatlığı, doğallığı ve samimiyetidir. Nedîm hakikatte şiirlerine yansıttığı gibi çapkın bir âşık mıdır, başından -kendi ifadesiyle- bunca aşk macerası geçmiş midir, bilinmemektedir. Buradaki tek gerçek; Nedîm'in, bayağılığa düşmeden, Klasik Şiir'imizdeki aşk, âşık ve maşuk modeline renkli bir elbise biçmiş ve yeni bir soluk getirmiş olmasıdır.

Bu çalışma ile Bâkî ile -birçok araştırmacı tarafından onun devamı sayılan- Nedîm'in; "aşka eğiliş" ve "aşktan eğriliş" bağlamında aralarında çeşitli farklılıklar ve özgünlükler bulunduğu, iki şairin kendi şiirlerinden örnekler vermek kaydıyla delillendirilmiştir. Temel farklılık bir cümle ile ifade edilecek olursa: Nerede 'güzel' varsa orada hevesleriyle hemhâl, güzele nâzır bir Nedîm; nerede 'güzellik' varsa orada aşk, aşka nazır keder ve eleme hazır bir Bâkî vardır.

#### KAYNAKÇA

- Ak, C. (2000). *Nedîm, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'ndan Seçmeler*. Bursa: Gaye Kitabevi.
- Çetin, N. M. (1991). Arap, *İslâm Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 276-309.
- Dilçin, C. (1986). Divan Şiirinde Gazel, *Türk Dil Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II*, 415-416-417, 78-247.
- Ece, S. (2006). *Muyî, Nalan u Handan (Hasbihâl)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Kaplan, M. (2008). Aşk Redifli Gazellere Göre Klasik Türk Şiirinde Aşk, *Köprü Dergisi*, S: 101, 153-181.
- Karaismailoğlu, A. (2007). Klâsik Şiirdeki Aşk Söyleminin Dayanakları, *I. Uluslar Arası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (12-13 Nisan)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Küçük, S. (1988). *Bâkî ve Dîvânından Seçmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Macit, M. (1997). *Nedîm Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Macit, M. (2014). Bâkî, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.
- <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2462> Erişim Tarihi: 04.03.2017.
- Şentürk, A. A. (1999). "Nasıl Bir Aşk?". *Osmanlı Şiir Antolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2005). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (Hazırlayan: Zeynep Kerman). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). Aşk, *İslâm Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 11-16.
- Uraz, M. (1938). *Bâkî*. Ankara: Yayın Evi Bilinmemektedir.
- Yakıt, İ. (2007). Mevlâna'da Aşk Metafiziği. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu (10-13 Aralık)*. Konya: SÜ Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi, 19-39.
- Yıldırım, A. (2007). Klasik Şiirde Romantik Söylem ve Osmanlı Romantizmi. *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 98-106.